

Вільчинська А. Г. Метафорична репрезентація образу В. В. Маяковського у поезії та прозі М. І. Цветаєвої.

У статті розглянуто ставлення М. І. Цветаєвої до образу поета В. В. Маяковського, його роль у художньому світі поезії та прози М. І. Цветаєвої, а також особливості метафоричного вираження світоглядних констант М. І. Цветаєвої. Досліджується відображення образу В. В. Маяковського у рамках проблем "поет і людина", "поет і час". Представлені варіанти аналізу метафор, що експлікують образ поета.

Ключові слова: образ, метафора, В. В. Маяковський, М. І. Цветаєва.

Vilchynska A. G. Metaphorical representation of image of V. Mayakovskiy in the poetry and a prose of M. Tsvetaeva.

The paper focuses on the relationship of M. I. Tsvetaeva to the image of the poet V. V. Mayakovsky, his role in the artistic world of poetry and prose of M. I. Tsvetaeva, and also features of the metaphorical expression of the worldview constants of M. I. Tsvetaeva. In the texts of poems, several essays ("The Epic and the Lyrics of Modern Russia," "Poets with a History and Poets without a History," "The Poet and the Time") revealed the specifics of the unique futurist poet, despite the fact that the authors did not associate friendly relations. The reflection of the image of V. V. Mayakovsky in the context of problems "poet and human", "poet and time" is investigated. The stylistic methods of creation of metaphorical continuum are described. They are alogism, nonce words, hyperbole, paronomasia and many other. The author uses autocytates, biblicisms, precedent texts. Variants of the analysis of the metaphors explication the image of the poet are presented.

Keywords: image, metaphor, V. Mayakovskiy, M. Tsvetaeva.

О. М. Зайцева

Київський національний лінгвістичний університет

МОРФОНОЛОГІЧНІ ЯВИЩА В СИСТЕМІ СЛОВОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ІМЕННИКА (НА МАТЕРІАЛІ МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ)

У статті розглянуто деякі види морфонологічних змін, які відбуваються при творенні іменників, зафіксованих у мовленні українського телебачення. Особливу увагу приділено відабrevіатурним варіантним утворенням у телемовленні. Доведено, що найпоширенішими модифікаціями, які відбуваються на стикові морфем, у першу чергу на межі кореня й суфікса, є інтерфіксація та альтернація приголосних, а також їх поєднання. У статті наведено перелік чинників, що зумовлюють виникнення варіантних морфонологічних змін у мові ЗМІ та динаміку мовної норми.

Ключові слова: морфонологія, морфонологічний рівень мови, морфонема, аломорф, інтерфіксація, альтернація, мовна норма.

Нині українські реалії (бурхливі суспільні зміни, орієнтир соціуму на євроінтеграцію, відродження національної ідентифікації) призводять до того, що мовці починають свідоміше ставитися до української мови як індикатора нації й невід'ємного її атрибуту. Як наслідок – збільшується кількість носіїв української мови, і не просто збільшується – українці вдаються до пошуку

нових мовних потенцій, мовотворчості, активного вжитку дублетних номінацій. Усі перелічені вище чинники зумовлюють й активізацію варіантних одиниць, які реалізуються передусім в усному мовленні (мовленнєвій практиці носіїв мови, мовленні телебачення). К. С. Горбачевич зазначав: “Варіантність – це об’єктивний наслідок мовної еволюції, неодмінний атрибут живої літературної мови” [5, с. 3]. Прикметно, що процес активізації варіантних явищ видається безупинним і таким, що дедалі більше прогресує. Особливо це помітно в мовленні телебачення, що й зумовило мету нашої розвідки – проаналізувати деякі морфонологічні варіантні процеси, що відбуваються в іменниках у мововжитку журналістів, ведучих, спецкореспондентів, а також гостей прямих ефірів українських ТВ-каналів – експертів, аналітиків, політологів; виявити певні закономірні мовні явища. Спостережено, що найчастотніше мовну варіантність відбиває мовлення українських телеканалів СТБ, ICTV, Студія 1+1, а також молодших за виникненням в ефірі каналів Еспресо, 112 Україна, NewsOne. До уваги бралися відстежені нами інформаційні телепередачі, передусім це блоки новин, пізнавальні телепередачі, аналітичні ток-студії.

Телебачення України останнього десятиліття відзначається помітною тенденцією до вживання варіантних модифікацій у лексиці, морфології, навіть фонетиці, які, як відомо, зараховують до основних структурних рівнів української мови. Однак останнім часом привертає увагу активізація варіантності, яка має місце на рівні морфонології. Морфонологія як наука нині зайняла свою міцну позицію в мовознавстві. Ця галузь лінгвістики невідривно пов’язана із фонологією, морфологією та словотвором, оскільки вивчає фонемні в їх співвідношенні з морфемами і словоформами, а також встановлює основні варіанти морфем і правила їх перетворення на інші варіанти [9, с. 137]. Саме варіювання морфем і парадигматика їх аломорфів (фонемна структура морфем, комбінаторні звукові зміни морфем в окремих морфемосполуках, звукові чергування, що виконують морфонологічну функцію) є об’єктом вивчення морфонології [17, с. 349].

Як відомо, більшість лінгвістів-славістів вважають, що морфонологія має проміжний статус між фонологічним рівнем і морфологічним. Дослідниця Н. П. Русаченко уточнює, що “морфонологія не є частиною фонології або морфології, вона автономна хоча б тому, що за нею закріплено спеціальну галузь дослідження – фонемне варіювання морфем, і вона вивчає певною мірою визначені об’єкти – чергування, що виконують морфонологічну роль” [14, с. 14]. Серед тих мовознавців, які відстоюють статус “морфонологічного мовного рівня як самостійного, однак також трактують морфону як основну його одиницю, протиставляючи чотири поняття (фонема – морф, морфонема – морфема)”, дослідниця Є. Волянська називає таких мовознавців, як Н. Є. Ільїна, В. В. Лопатін, С. М. Толстая,

М. Ю. Федурко [3, с. 36]. Попри те, що й нині “проблемним залишається питання про наявність окремого морфологічного рівня мови”, як стверджує Є. Волянська [3, с. 36], у мові залишається незмінним статус морфонеми як структурної одиниці, яка являє собою ряд фонем, що замінюють одна одну в її межах і представлені в її аломорфах [17, с. 348]. Такі заміни з'являються внаслідок фонемних зрушень на стикові словотвірної основи слова і словотворчого афікса або ж на межі словозмінної основи.

На сьогодні переважна більшість учених (С. М. Толстая, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, З. О. Валюх, М. В. Кравченко, М. Ю. Федурко та ін.) одностайні в думці, що одиницею морфонології слід вважати морфонему, оскільки саме вона вивчає фонему у складі морфем, хоча донедавна деякі вчені заперечували існування такої одиниці (як-от, О. О. Реформатський). Загальновідомо, що морфонема являє собою фонему, яка чергується в морфах однієї морфемі. О. С. Ахманова зазначала, що таке морфонологічне чергування, або варіантність фонемного складу аломорфів тієї самої морфемі має місце у випадку, коли морфи дорівнюють аломорфам однієї морфемі за таких обставин: 1) якщо вони знаходяться у відношенні додаткової дистрибуції; 2) мають тотожне значення; 3) якщо в мові існують інші послідовності, котрі не модифікуються (тобто не варіюються) за формою і мають той же тип розподілу [1, с. 54]. Проте сучасні лінгвісти визнають, що й донині не існує однозначної чіткої дефініції такої структурної одиниці, як морфонеми. З огляду на це дослідниця С. С. Пономаренко із сімох різних наукових джерел відібрала досить різноаспектні за змістом визначення цього терміна і скомпонувала з вищезазначених характеристик розширену дефініцію. За її словами, морфонема – це елементарна одиниця морфонологічного субрівня мови, що знаходиться на межі фонологічного і морфемного ярусів, яка виявляється в похідних словах або формах того самого слова як аломорф, зумовлена еволюційними процесами у фонологічній та морфологічній системах мови, тобто є результатом давніх фонетичних процесів, що в сучасній мові закріплені як альтернативні голосних і приголосних фонем [12, с. 110].

Альтернатива, як відомо, це закономірне чергування звуків у складі тієї самої морфемі. Відповідно альтернантами, за І. А. Бодуеном де Куртене (автором цього терміна), називаються фонемі, які, хоч і вимовляються по-різному, але відносяться до одного й того ж історичного джерела, тобто етимологічно походять з тієї самої фонемі у структурі морфемі [2, с. 274]. Як пояснює Н. П. Русаченко, “альтернант визначається як окремий мінімальний морфонологічний сегмент, що пов'язаний відношенням чергування з іншим, реалізується самотійною фонемою” [14, с. 16]. Без сумніву, альтернатива властива й голосним, і приголосним фонемам у тій самій морфемі слова. Характерно, що в усному мовленні інформаційних

передач українських телевізійних каналів переважає консонантна альтернація. Однак нашу увагу привернули не лише альтернаційні процеси у телемовленні.

Протягом останніх років активізувалося в телеефірі інше морфонологічне явище, яке має місце при творенні нових слів – інтерфіксація, при якій між двома морфемами з'являється звукова асемантична вставка, що усуває сполучення фонем, які суперечать принципам морфонології або непригаманні певній морфемній структурі слова. С. С. Пономаренко услід за О. Земською зазначає, що “такі звукові прокладки можуть з'являтися в слові за аналогією, вони в ньому виконують суто єднальну функцію” [12, с. 110]. Так, припускаємо, що в слові *міліціант*, яке неодноразово було зафіксовано у мовленні телеведучих і журналістів, при додаванні продуктивного суфікса *-ант-* до твірної основи *міліці-* з'явився вставний (інтерфіксальний) *j*, що закономірно усуває збіг голосних у слові: *міліці-я + -ант-* → *міліціант* [м'іл'іц'іjánt]. Явище епентези з *j* взагалі притаманне словам іншомовного походження з метою уникнути в них збігу приголосних. Окрім того, при творенні цього слова відбулося переміщення наголосу, що теж є індикатором морфонологічних трансформацій: *міліція* → *міліціант*. Оскільки це явище відбулося у процесі творення нового, похідного слова і на стикові морфем, цілком очевидно, що відбулася морфонологічна зміна при словотворенні. В енциклопедичній статті про морфонологію як розділ мовознавства знаходимо підтвердження таким змінам: “Морфонологія словотворення вивчає процеси взаємоприспосовування морфем при переході від твірного слова до похідного” [17, с. 350]. Додамо, що практика вживання цього слова у живій мові подекуди застосовувалася й застосовується в говорах української мови, переважно людьми старших поколінь. Логічно можна припустити, що *міліціант* виникло в мові за аналогією до *поліціант*, яке на початку ХХ ст. вже існувало. Його кодифікацію й приклади вживання в письмовій мові надано у першому ґрунтовному словнику української мови в 4-х томах (1907–1909) – Словнику Б. Грінченка: “**Полиціян, полиціант.** Состоящий на полицейской службѣ, полицейскій. О. 1862. III. 78. *На пляцу нема нічого, хиба який духовний до консисторії протягне та полиціян сваритьсья.* Св. Л. 217. *Иди по полиціяна.* Вх. Лем. 452” [5]. Зазначимо, що в сучасному телемовленні нерідко можна почути (й побачити у графічному його відображенні – написанні назв рубрик, журналістських сюжетів) і цю ревіталізовану одиницю. Використання лексеми *поліціант* спостерігається на телеканалах СТБ, Студія 1+1, 112 Україна, переважно в інформаційних та аналітичних телепередачах, і не лише в мовленні журналістів, ведучих українських телепрограм, а й респондентів, співучасників ток-шоу, аналітичних та експертних студій та урядовців: *на сьогодні нові поліціанти вже патрулюють* (112 Україна,

Новини, 13.09.2015 р., 17.15, ведучий); *підозрілу Валентину поліціянти вже шукають* (Студія 1+1, ТСН, 24.12.2015 р., 12.00, журналіст); *патрульний попередив, що він – поліціянт* (СТБ, Вікна, 03.01.2017 р., 18.00, журналіст); *поліціянти, які будуть стежити за правопорядком* (112 Україна, Студія 112 Live, 21.11.2016 р., 06.15, журналістка).

Безперечно, варіантна лексема *міліціянт* за своїми семантичними і граматичними показниками відповідає чинній і поки що нормативній *міліціонер*, яка в свою чергу є маркером радянської (советської) доби. Соціальні причини появи цього варіанта, чималою мірою, певно, слід шукати у прагненні мовців віднайти інший, не спільний з російською мовою відповідник цієї номінації, повернути призабуті, ревіталізовані назви, здебільшого автохтонні, питомі, самобутні. Однак принагідно зауважимо, що в соціумі уживання варіантного *міліціянт* у ЗМІ викликає різні оцінки (на форумах в Інтернеті, у розмовній живій мові), чимало з них є несхвальними, особливо серед звичайних користувачів української мови, які послуговуються українською у побуті. Лінгвісти ж не такі категоричні в оцінках. Скажімо, мовознавець О. Д. Пономарів ще кілька років тому висловив свою думку з приводу вживання слова *міліціянт* в інтерв'ю одній із відомих газет, яке потім було розміщено на одному з форумів сайту цієї ж газети в інтернеті. Лінгвіст зазначив: “*Міліціянт* – це абсолютно нормальне слово, тому що тут відбувається йотація. Ми ж кажемо *християнство*, а не *христианство*” [13].

Прикметно, що варіант *міліціянт* одним із перших і найбільш частотно впровадив телеканал СТБ (приблизно з 2007 р.), згодом його підхопили й інші українські ТВ-канали. Протягом цього періоду іновація *міліціянт* фактично не припиняла свого існування в телемедійному дискурсі, що й зумовило без перебільшень її появу і в живій розмовній мові. А в мовленні українського ТВ протягом останніх 10 років спостережено такі фрагменти мововжитку із цим словом: *у столичних міліціантів* (Студія 1+1, ТСН, 24.09.2007 р., 20.00, ведуча); *міліціянти не дріматимуть* (СТБ, Вікна, 30.12.2008 р., 07.00, ведуча); *шукати правду міліціянти вирішили іншим шляхом* (СТБ, Документальний детектив, 28.09.2009 р., 06.30, ведучий); *головний міліціянт країни* (Студія 1+1, ТСН, 27.12.2015 р., 19.30).

У мові українського телебачення вже не перший рік відстежуємо тенденцію до активізації новотворів, що утворилися від буквених та літерних аббревіатур із додаванням дериваційного суфікса *-ець (-єць)*. Це слова на позначення осіб, належних до певних політичних кіл, партій, силових структур, військових формувань, міжнародних спілок, організацій, спортивних, медичних об'єднань. У такий спосіб утворилися поширені нині в мові ТВ слова *атовець* / варіант *атівець* (боєць АТО – антитерористичної організації), *упівець* (воїн УПА – Української повстанської армії),

емвеефівець / МВФівець у графічному відтворенні (представник МВФ – Міжнародного валютного фонду), *гереувець* (працівник ГРУ – Головного розвідувального управління в РФ), *ефесбієць / ФСБієць / ефесбівець* (представник ФСБ – Федеральної служби безпеки в РФ), *ефбеєрівець / ФБРівець* (представник ФБР – Федерального бюро розслідувань у США); *сесівець* (працівник СЕС – Санітарно-екологічної служби, *есбеувець / СБУвець* (працівник СБУ), трохи раніше з'явилися *б'ютівець* (представник БЮТ – Блоку Юлії Тимошенко (у вимові реалізується також із йотацією [б'ют] як варіант згідно із законом евфонії)), *даівець / даївець* (працівник колишньої ДАІ – державтоінспекції) і под. Вітчизняні телеканали активно демонструють такі утворення в усному мовленні під час ефірів і навіть у графічному відображенні під час показу сюжетів, що свідчить про те, що ці номінації міцно закріпились у мовленні: *ледь притомний атовець зумів дати відсіч* (ICTV, Надзвичайні новини, 05.01.2017 р., 19.25, ведуча), *в рядах упівців було багато грузинів* (24 канал, Пізнавальні програми: наші, 01.01.2017 р., 11.15, голос ведучого за кадром); *президент зустрівся з емвеефівцями* (112 Україна, Студія 112 Live, 18.01.2017 р., 09.15, ведуча); *ефбеєрівці розповіли* (112 Україна, Новини, 08.01.2017 р., 10.00, ведуча); *сбувці спіймали морпіха* (СТБ, Вікна, 14.02.2017 р., 22.00, ведуча); *б'ютівці і нунсівці знову не ладять у парламенті* (ICTV, Факти, 19.11.2010 р., 12.45, ведуча); *його змусили відмовитись від захисту гереуця* (СТБ, Вікна, 29.03.2016 р., 22.00, з анонсу “Вікон”, ведуча); *говорив російський ефесбієць* (Студія 1+1, ТСН, 07.10.2015 р., 19.30, ведуча); *ефесбівці схопили звичайних людей* (СТБ, Вікна, 10.11.2016 р., 18.00, ведуча); *сесівці застерігають: вміст нітратів зашкалює* (Студія 1+1, ТСН, 19.05.2010 р., 19.30, журналістка); *до кожної смуги приставили даівця* (СТБ, Вікна, 15.07.2008 р., 06.00, ведуча); *сам собі даївець* (СТБ, Вікна, 27.06.2008 р., 07.00, журналістка).

У процесі словотворення зафіксовані вище відабrevіатурні утворення на межі морфем також зазнали морфонологічних змін, а саме: а) *атовець, гереувець, сбувець, даівець* (абrevіатури закінчуються на голосний) – відбулася інтерфіксація (звукова прокладка, вставка) з продуктивним інтерфіксом *-в-*; б) *емвеефівець, ефбеєрівець, сесівець, б'ютівець* (абrevіатури закінчуються на приголосний) – інтерфіксація з продуктивним інтерфіксом *-ів-*, консонантні альтернації на морфемному шві (про це також зазначала Є. Волянська) *ф – ф', р – р', с – с', т – т'* (напівпом'якшена вимова перед голосним *-і*); в) *ефесбієць / ефесбівець* – інтерфіксація з *-і-* або *-ів-*, консонантна альтернація *б – б'*.

Варто зазначити, що у мові телебачення, як і в живій мовній практиці українців, вже існують й інші варіантні утворення від тих самих абrevіатурних основ, про які мова йшла вище, тобто, окрім *атовця, сбувця, гереуця, ефесбівця / ефесбійця* функціонує *атошник, сбушник, гереушник,*

ефесбешник і под. Це, безперечно, вказує на те, що словотворчі можливості української мови досить широкі, що й дає мовцям можливість утворювати слова одного словотвірного типу за різними моделями. Суфікс **-ник** не поступається в українському словотворенні суфіксові **-ець (-ець)**, оскільки також є дериваційним продуктивним суфіксом, хоча й вторинним за походженням. За його допомогою утворюється чимало іменників – назв осіб чи виконавців дії. Такий словотвірний тип деякі лінгвісти називають навіть високопродуктивним [4, с. 48]. Підтвердженням цьому є й висока продуктивність вживання цього варіанта у мововжитку телевізійників. Пор.: *спеціальний шпиталь для атошників* (ICTV, Факти тижня, 02.10.2016 р., 18.45, журналіст); *просто для ветеранів-атошників* (Студія 1+1, ТСН, 16.11.2014 р., 10.30, журналістка); *100 тисяч доларів есбеушникам за те, щоб...* (112 Україна, Студія 112 Live, 07.09.2017 р., 09.15, ведучий); *чому карають не людей, а есбеушників* (24 канал, Весті UA, 02.03.2017 р., ведучий); *вирок над гереушниками станеться швидше* (Студія 1+1, ТСН, 07.04.2016 р., 19.30, журналіст); *російські ефесбешники намагатимуться “рознюхати” цей конфлікт* (112 Україна, Студія 112 Live: Тема, 17.12.2015 р., 10.30, гість студії – аналітик). Безумовно, морфонологічні зміни, відбулися й у варіантних номінаціях *атошник, гереушник, есбеушник, ефесбешники*. Інтерфіксальна вставка **-ш-** послугувала з'єднувальною ланкою між твірною (відабредіатурною, звуковою чи літерною) основою і словотворчим формантом – суфіксом **-ник-**.

Варто зазначити, що описані вище окремі словотвірні типи відзначаються значною регулярністю варіантних утворень, однак, за визначенням В. Д. Семиряк, “незважаючи на постійність окремих мовних факторів, що зумовлюють появу паралельних утворень на морфемному рівні, варіантність слів все ж не є закономірним явищем” [15, с. 27].

Описані вище альтернації є позиційними й “за своєю природою суто фонетичними, вони не мають фонематичного значення, оскільки в них реалізуються у різних позиціях варіанти тих самих фонем” [17, ст. 463]. Як відомо, такі позиційні чергування “відбуваються залежно від їхньої фонетичної позиції у слові й зумовлені живими фонетичними нормами сучасної мови” [17, с. 463]. Поняття живої фонетичної норми, як і мовної норми в цілому, знаходиться у площині мовної системи і в лінгвістиці, на наш погляд, не може розглядатися ізольовано, поза системою мови. Ця категорія “історична, змінна”, зумовлена, окрім інших чинників, “змiнами в самій системі мови, взаємодією української мови з іншими мовами, взаємодією усного й писемного стилів мови тощо” [17, с. 387]. Очевидним є факт, що рухливі процеси в мові, що виникають час від часу під впливом суспільних, соціальних зрушень, спричинюють на певному синхронному етапові мовні тенденції, які поступово зумовлюють й варіювання певних

норм. Лаконічно це можна відобразити так: варіантні називання чи форми стають дедалі стабільнішими, постійно вживаними і витісняють домінантні одиниці. В. Д. Семиряк демонструє більш розгорнутий алгоритм: “На певному синхронному зрізі мови завжди існують співвідносні утворення різного часу виникнення, об’єднані спільним значенням. На якомусь етапі розвитку мови вони функціонують як варіанти, аж поки один із них не змінить свого значення або й зовсім не вийде з ужитку” [15, с. 21]. Варіант, який залишається й надалі реалізованим у мовленні, згодом може спричинити зміну мовної норми певною мірою чи взагалі, оскільки, як відомо, мовна норма не може бути весь час стабільно сталою. Змінність як головний показник літературної виробленості мови є обов’язковою складовою її норми [17, с. 60]. Змінність мови й варіантність взаємозалежні й взаємозумовлені, а “варіанти норми є ознакою її динамічності, рухливості, а, отже, й джерелом постійних мовних змін, що відображають пошуки адекватних засобів мовного вираження [17, с. 388]. Однак висловити оцінку тим чи тим варіантним (*міліціант, ефесбієць, есбеувець, атошник* і под.) чи навіть абсолютно іноваційним явищам, що в межах сучасних тенденцій впроваджуються і розповсюджуються засобами масової інформації, надзвичайно важко. При оцінці їх потрібно все ж зважати на відповідність тих чи тих варіантних модифікацій критеріям мовної норми. Відомо, що основними критеріями нормативності вважають: 1) критерій авторитетних письменників; 2) критерій визнаних зразків; 3) критерій мовної традиції; 4) критерій відповідності законам мови; 5) критерій поширеності, або статистичний критерій; 6) національний критерій; 7) формально-логічний критерій; 8) естетичний критерій [11, с. 103]. Проте висловлені з цього приводу думки знаних лінгвістів також варто враховувати. К. С. Горбачевич, до слова, при дослідженні історичної послідовності в становленні нової норми на матеріалі сучасної преси наголошував про розвиток суспільного і мовно-виховного значення засобів масової інформації [5, с. 6]. Іцкович у своїй роботі про мовну норму зазначав: “Найперша умова нормативності мовного явища і, відповідно, його кодифікації – відповідність такого явища продуктивним словотворчим, морфологічним, синтаксичним моделям. Усе те, що є новим, те, що розвивається, що є виправданим внутрішніми законами розвитку мови, відповідає її структурі, живим тенденціям народної творчості, активним процесам у галузі граматики, семантики, слововживання тощо, не може називатися “неправильним, не може заперечуватися з огляду на індивідуальні смаки і звички: воно увійде в мову незалежно від цих смаків” [7, с. 28].

Сучасні мовні тенденції, у тому числі й актуалізована варіантність, безперечно, є показниками відповідного мовного смаку (або й несмаку!), який у певний період бурхливої динаміки мови формується у мовців. Звісно,

це не означає, що мовний смак має повністю відповідати критеріям мовної норми чи навпаки. Слушно зауважують стилісти, що “норма є традиційнішою і стабільнішою, а смак сучаснішим і рухливішим. Окрім норми на смак впливають мінливі умови суспільного й особистого життя мовців, соціальні запити на мову, зміна ідеалів і цінностей, особливо естетичних”, зазначає Л. І. Мацько [10, с. 174]. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства і, зокрема, відображення їх в українській мові кінця минулого століття і початку нинішнього тривалий час досліджує й лексиколог О. О. Тараненко. Мовознавець ретельно вивчає закономірні наслідки такої нової системи цінностей – динамічні мовні явища і, зокрема, варіантність через призму нормативних тенденцій в сучасній українській мові. У своїх працях О. О. Тараненко критично сприймає тенденцію до активізації варіантних одиниць у суспільстві й мові ЗМІ зокрема. Учений стверджує: “Широка наявність дублетної варіантності, яка неминуче супроводжує становлення літературних мов і є його побічним наслідком, “хворобою росту”, є одним із свідчень недостатньої розвиненості і внормованості мови – це постулат теорії та історії літературної мови. Літературні мови в міру свого розвитку й удосконалення виявляють прагнення до поступового зменшення таких дублетів” [16, с. 28].

Як бачимо, існують різні погляди на виникнення варіантності у мовній практиці, і зокрема, мові телебачення, а також на мовну норму в соціумі та її змінність у період активізації певних тенденцій. Цікавим є погляд фундаментального лінгвіста І. А. Бодуена де Куртене на мову взагалі. Суть мови він вбачав в її соціальній психічно-суспільній функції і стверджував, що “мова не є ні замкнутий у собі організм, ні недоторканий ідол, вона являє собою знаряддя і діяльність” [8, с. 190]. Мовознавець наголошував: “Людина не тільки має право, але це її соціальний обов’язок – поліпшувати свої знаряддя у відповідності з метою їх застосування і навіть заміняти вже існуючі знаряддя іншими ліпшими” [8, с. 190].

Аналіз деяких морфонологічних варіантних явищ іменників української мови довів, що при творенні похідних слів на стикові морфем відбуваються закономірні модифікації, переважно із залученням інтерфіксальної вставки і альтернативних процесів. Окрім того, видозміни морфем в усному мовленні (в нашому випадку в телемовленні), якщо вони реалізуються у період виникнення певної мовної тенденції, невідворотно ведуть і до зміни мовної норми; з часом доля такого варіантного слова залежить від того, чи “приживеться” слово в суспільстві, від мовного смаку українців, їх мовно-естетичного чуття й сприйняття, фактора моди в мові й наслідування.

Перспективи подальших досліджень морфонологічних явищ при творенні похідних новітніх слів слід вбачати в аналізі інших

морфонологічних змін іменників (інтерференція, елізія), вивченні подібних процесів у словах інших частин мови (прикметниках, дієсловах), аналізові деяких видів неморфемного (аббревіатурного) усічення нових утворень, що з'явилися в мові нещодавно й продовжують функціонувати в українському телемовленні донині.

Л і т е р а т у р а :

1. *Ахманова О. С.* Фонология. Морфонология. Морфология : уч. пособ. / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : Изд-во МГУ, 1966.
2. *Бодуэн де Куртэне І. А.* Избранные труды по общему языкознанию / И. А. Бодуэн де Куртэне. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. 1. – 384 с.
3. *Волянська Є.* Морфонологічні позиції в нових словах сучасної української мови [Електронний ресурс] / Євгенія Волянська. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua>.
4. *Гірняк С. П.* Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посіб. / С. П. Гірняк, Н. Р. Лисенко, І. А. Шумей. – Дрогобич : Посвіт, 2009.
5. *Горбачевич К. С.* Вариантность слова и языковая норма / К. С. Горбачевич. – Л. : Наука, 1978.
6. *Грінченко Б. Д.* Словарь української мови / Б. Д. Грінченко. – К. : Киевская старина, 1907.
7. *Ицкович Ф. Ф.* Языковая норма / Ф. Ф. Ицкович. – М. : Просвещение, 1963.
8. *Ковалик І. І.* Загальне мовознавство : навч. посіб. / І. І. Ковалик, С. П. Самійленко. – К. : Вища школа, 1985.
9. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство : підручник / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 1999.
10. *Мацько Л. І.* Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
11. *Пилинський М. М.* Мовна норма і стиль : монографія / М. М. Пилинський. – К. : Наукова думка, 1976.
12. *Пономаренко С. С.* Морфонема і морфонологічні процеси при словотворенні в сучасній українській мові [Електронний ресурс] / С. С. Пономаренко. – Режим доступу : <http://linguistics.chdu.edu.ua>.
13. *Пономарів О. Д.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.obozrevatel.com/politics/slovo-militsiyant-normalne-ukrainske-slovo.htm>.
14. *Русаченко Н. П.* Морфонологічні процеси у словозміні та словотворенні староукраїнської мови II половини XVI–XVIII ст. : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “українська мова” / Наталя Павлівна Русаченко. – К., 2004. – 202 с.
15. *Семиряк В. Д.* Шляхи виникнення іменникових словотворчих варіантів / В. Д. Семиряк // Мовознавство. – 1971. – № 5.
16. *Тараненко О. О.* Нормативні тенденції в сучасній українській мові і явище варіантності / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2007. – Вип. 7. – С. 25–37.

17. Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. Енци., 2000. – 752 с.

R e f e r e n c e s :

1. *Akhmanova O. S.* Fonologiya. Morfonologiya. Morfologiya [Phonology. Morphology. Morphology] : uch. posob. / Olga Sergeevna Akhmanova. – M. : Izd-vo MGU, 1966.
2. *Boduen de Kurtene I. A.* Izbranniye trudy po obshchemu yazykoznaniiyu [Selected Works on General Linguistics] / I. A. Boduen de Kurtene. – M. : Izd-vo AN SSSR, 1963. – T. 1. – 384 s.
3. *Volyanska E.* Morfonolohichni pozytsii v novikh slovakh suchasnoi ukrainskoi movy [Morphological position in the new words of the modern Ukrainian language] [Elektronnyi resurs] / Yevgeniya Volyanska. – Rezhim dostupu : <http://esnuir.eenu.edu.ua>.
4. *Hirnyak S. P.* Morfemika. Slovtvir. Morfologiya [Morpheme. Derivation. Morphology] : navch. posib. / S. P. Hirnyak, N. R. Lysenko, I. A. Shumey. – Drohobich : Posvit, 2009.
5. *Gorbachevich K. S.* Variantnost slova i yazykovaya norma [Variance of the word and language norm] / K. S. Gorbachevich. – L. : Nauka, 1978.
6. *Hrinchenko B. D.* Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] / B. D. Hrinchenko. – K. : Kievskaiia starina, 1907.
7. *Itskovich F. F.* Yazykovaya norma [Linguistic norm] / F. F. Itskovich. – M. : Prosveshcheniye, 1963.
8. *Kovalyk I. I.* Zagalne movoznavstvo [General linguistics] : navch. posib. / I. I. Kovalyk, S. P. Samiylenko. – K. : Vyshcha shkola, 1985.
9. *Kocherhan M. P.* Zagalne movoznavstvo [General linguistics] : pidruchnyk / Mykhaylo Petrovych Kocherhan. – K. : Akademiia, 1999.
10. *Matsko L. I.* Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language] : pidruchnik / L. I. Matsko, O. M. Sydorenko, O. M. Matsko ; za red. L. I. Matsko. – K. : Vyshcha shkola, 2003. – 462 c.
11. *Pylynskiy M. M.* Movna norma i styl [Language norm and style] : monografija / M. M. Pylynskiy. – K. : Naukova dumka, 1976.
12. *Ponomarenko S. S.* Morfonema i morfonolohichni procesy pry slovtvorenni v suchasniy ukrainskiy movi [Morphoneme and morphonological processes with word formation in the modern Ukrainian language] / S. S. Ponomarenko. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu : <http://linguistics.chdu.edu.ua>.
13. *Ponomariv O. D.* [Elektronnyi resurs] – Rezhim dostupu : <https://www.obozrevatel.com/politics/slovo-militsiyant-normalne-ukrainske-slovo.htm>.
14. *Rusachenko N. P.* Morfonolohichni procesy u slovozmyni ta slovtvorenni staroukrainskoi movy II polovyny XVI–XVIII st. [Morphological processes in the word shift and word formation of the Old Ukrainian language of the second half of the 16th–18th centuries] : dys. ... kand. filol. nauk : spec. 10.02.01 “ukrains'ka mova” / Natalya Pavlivna Rusachenko. – K., 2004. – 202 s.

15. *Semiryak V. D.* Shlahy vynyknenna imennykovykh slovotvorchykh variantiv [Ways of occurrence of noun derivational variants] / V. D. Semiryak // *Movoznavstvo*. – 1971. – № 5.
16. *Taranenko O. O.* Normatyvni tendentsii v suchasnykh ukrainskii movi i yavyshe variantnosti [Normative tendencies in modern Ukrainian language and the phenomenon of variability] / O. O. Taranenko // *Movoznavstvo*. – 2007. – Vyp. 2007. – S. 25–37.
17. *Ukrainska mova : Entsyklopediya* [Ukrainian language : Encyclopedia] / [redkol. : V. M. Rusanivskiy, O. O. Taranenko (spivgolovy), M. P. Zyablyuk ta in. – K. : Ukr. Ents., 2000. – 752 s.

***Zaitseva E. N.* Морфонологические явления в системе словообразования украинского существительного (на материале речи украинского телевидения).**

В статье рассмотрены некоторые виды морфонологических изменений, которые происходят при словообразовании существительных, зафиксированных в речи украинского телевидения. Особое внимание уделено вариантам, образованным от аббревиатур, в которых наблюдаются подобные морфонологические модификации. Доказано, что наиболее распространенными процессами, происходящими на стыке морфем, в первую очередь на границе корня и суффикса, являются интерфиксация и альтернация согласных, а также их сочетание. Приведен перечень факторов, обуславливающих возникновение вариантных морфонологических изменений в языке СМИ и динамику языковой нормы.

Ключевые слова: морфонология, морфонологический уровень языка, морфонема, алломорф, интерфиксация, альтернация, языковая норма

***Zaitseva O. M.* Morphological phenomens in the system derivation of the Ukrainian noun (based on the language Ukrainian television).**

The article outlines the main positions of morphology as a science - the place of morphology among other language levels, the notion of its main structural unit, the views of linguists on these and other problematic issues of morphology. Some types of morphological variational changes of nouns recorded in the broadcast of Ukrainian television are considered. It is revealed that the most common morphological modifications of speech broadcasting are interfixation and the alternation of consonants, as well as their simultaneous combination. Separately, the author pays attention to the vydavrevjaturnym formations in the journalism journal, accompanied by similar morphological changes of consonants. The main provisions of the article are also highlighted in terms of linguistic norm. The analysis of the actual material observed in the language of Ukrainian television proves that, due to the great word-formation capabilities of the Ukrainian language in speech, simultaneously various word-building models of one word-building type are realized. Constant accompanying phenomena necessarily become morphological changes occurring at the junction of morphemes, primarily on the verge of the root and suffix. The article gives a list of factors that determine the occurrence of variational modifications in the language of the media and cause the dynamics of the linguistic norm.

Keywords: morphonology, morphological language level, morpheme, alomorph, interfixation, alternation, linguistic norm.